

Kinga Michałowska

Katedra Prawa

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Prawo do życia rodzinnego na tle ogólnie pojmowanej prywatności jednostki

Streszczenie

Artykuł podejmuje zagadnienie zakresu pojęciowego prawa do prywatności, analizowanego od strony dominujących w literaturze sposobów ujmowania prawa do prywatności oraz jego źródła. Z uwagi na poczynione na wstępie założenie występowania relacji wartość – dobro osobiste – prawo podmiotowe rozważania ukierunkowane są na udowodnienie zasadniczej tezy artykułu, że prawo do życia rodzinnego to samodzielna wartość ujęta w ramy wyodrębnionego dobra osobistego. Treść artykułu stanowi zestawienie obu praw (do prywatności i do życia rodzinnego), ustalenie ich wzajemnej relacji i uzasadnienie przyjętej tezy.

Słowa kluczowe: prywatność, prawo do prywatności, życie rodzinne, dobra osobiste.

1. Wprowadzenie

Zachowania jednostki determinowane są przyjętymi w danym systemie prawnym regułami postępowania ujętymi w strukturę obowiązujących norm prawnych. Podstawą wyodrębnienia normy prawnej i zagwarantowania jej odmiennego niż innym regułem statusu jest potrzeba oddziaływania na zachowania jej adresatów [Z *teorii i filozofii...* 2007, s. 55]. Uzasadnienie uznania i faktu obowiązywania normy prawnej wiąże się z odniesieniem jej do powszechnie akceptowanego i przyjętego w danym porządku prawnym systemu wartości [Chałas 2003, s. 21].

System ten kreują wartości, na których oparta jest ustawa zasadnicza¹ i których wyodrębnienie od innych, nieujętych w ramy prawne wartości uniwersalnych, nastąpiło z uwagi na przypisaną wybranej ich grupie cechę szczególną [Kowalczyk 2001, s. 207]. Ochronie tak wyodrębnionych wartości, ujmowanych w postaci dóbr osobistych, służą gwarantowane jednostce prawa podmiotowe funkcjonujące w granicach tym dobrom wyznaczonych.

Dla dalszych rozważań kluczowe jest założenie występowania relacji wartość – dobro osobiste – prawo podmiotowe, w której wartość ujmowana w kategorii ogólnej – dobra prawne – zostaje uznana za dobro osobiste (ewentualnie na podstawie wyodrębnionej cechy wspólnej tworzy grupę dóbr osobistych), a zakres i sposób ochrony tak wyodrębnionego dobra zapewnia właściwe prawo podmiotowe. Wyodrębnienie konkretnego dobra – poza dobrami wskazanymi w treści art. 23 kodeksu cywilnego [Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. ...], dalej: k.c. – następuje na podstawie działalności orzeczniczej kreującej nowe postacie dóbr osobistych z uwagi na potrzebę zapewnienia tym dobrom szczególnej ochrony. Zakres i sposób ochrony tak określonej relacji wyznaczają prawa podmiotowe chroniące poszczególne dobra osobiste.

Niniejsze opracowanie skupia się na określeniu podstaw prawnych oraz przesłanek wskazujących na potrzebę wyodrębnienia obok powszechnie akceptowanej wartości ogólnej, jaką jest prawo do prywatności², grupy (rodziny) dóbr osobistych ujętych w postaci prawa do życia rodzinnego (wartości życia rodzinnego), a także na pokazaniu ich wzajemnej relacji i zakresów krzyżowania się. Choć analiza tego zagadnienia nie jest analizą pionierską – w literaturze istnieją liczne opracowania dotyczące tego problemu – z uwagi na podzielone opinie co do potrzeby wyodrębnienia z prawa do prywatności grupy dóbr kwalifikowanych ogólnie jako wartości życia rodzinnego, przy wsparciu dość jednolitej linii orzeczniczej, temat warty jest głębszych rozważań.

¹ Podkreślenia wymaga niezaprzeczalny fakt, że kulturę każdego społeczeństwa tworzy wspólnota pewnych zaakceptowanych przez to społeczeństwo wartości podstawowych, stanowiących aksjologiczny fundament prawa (por. [Kowalczyk 2001, s. 207 i nast.]).

² W literaturze przedmiotu panuje zgodność co do tego, że prywatność stanowi odrębne dobro osobiste.

2. Zakres pojęcia prywatności

Jedną z powszechnie uznawanych w kategorii dobra osobistego wartości jest prywatność (ujęta w postaci prawa do prywatności). Z uwagi jednak na „pojemność” pojęcia prywatności konieczne wydaje się podjęcie próby jego dookreślenia³.

Prawo do prywatności to, jak zaznaczono, powszechnie akceptowana wartość zaliczana do kategorii dobra osobistego. Zgodnie z dominującą w polskim prawie cywilnym koncepcją dobra osobiste to wartości o szczególnym znaczeniu, których wyodrębnienia w ramach działalności orzeczniczej dokonują sądy na podstawie art. 23 k.c. Analiza orzecznictwa z ostatnich kilkunastu lat wskazuje na znaczną aktywność sądów zaliczających określone wartości do kategorii nowych dóbr osobistych, co niewątpliwie ma związek ze stale pojawiającymi się nowymi zagrożeniami niematerialnej sfery życia jednostki ludzkiej [Pazdan 2012, s. 1263]. Dobra osobiste są „wartościami o charakterze niemajątkowym, wiążącymi się z osobowością człowieka, uznanymi powszechnie w społeczeństwie” [Pazdan 2011, s. 119]⁴.

Sfera prywatności człowieka stanowi szczególnego rodzaju wartość, znajdującą w doktrynie i orzecznictwie bardzo szerokie uzasadnienie. Jak trafnie zauważa S. Davies [1998, s. 143], prywatność to „generalna etykieta przylepiona do bagażu wartości i praw” (cyt. za: [Sakowicz 2006, s. 20]). Nie chcąc powielać znanych powszechnie sposobów deskrypcji pojęcia prywatności, poniżej dokonano porównania dominujących w doktrynie sposobów definiowania prywatności.

Szerokie ujęcie prywatności najogólniej można sprowadzić do założenia, że sfera prywatności jest sferą wolności [Volio 1981, s. 190]. Strefa ta obejmuje grupę wolności w postaci m.in. wolności słowa, wolności religii, prawa do życia osobistego (z podkreśleniem aspektu intymności), wolności decydowania o własnym życiu i zdrowiu oraz prawa do zachowania w tajemnicy informacji o sobie. Cechą wspólną wskazanych wolności jest to, że ich realizacja wymaga swobody w podejmowaniu przez jednostkę decyzji (decyzja samodzielna i niewymuszona), a informacje o jej podjęciu i związane z nią konsekwencje pozostają pod kontrolą jednostki [Kański 1991, s. 326]. Ujęcie drugie to wąskie pojmowanie pojęcia prywatności. Przykładowo można wskazać na „prywatność informacyjną”, której istota sprowadza się do kontroli przez jednostkę informacji o samej sobie w zakresie swobodnego decydowania o zasięgu, sposobie ich udostępniania oraz sposobie komunikowania ich innym osobom [Sakowicz 2006, s. 23]. W literaturze polskiej na „zdominowanie” zakresu pojęcia prywatności „prywatnością infor-

³ Użycie sformułowania „dookreślenie pojęcia prywatności” jest zabiegiem celowym z uwagi na przypisywany prywatności niezwykle obszerny zakres pojęciowy.

⁴ W takim ujęciu dobra osobiste przedstawiają m.in. M. Pazdan [2011, s. 119], Z. Radwański [2005, s. 161], S. Rudnicki [1992, s. 34] i A. Szpunar [1979, s. 106].

macyjną” zwraca uwagę B. Kordasiewicz, podkreślając, że prawo do prywatności obejmuje również prawo do oczekiwania, iż informacje o jednostce jako o osobie będą przekazywane w prawdziwym świetle [Kordasiewicz 1991, s. 85; Kański 1991, s. 321]. W literaturze można zetknąć się z opiniami o potrzebie zagwarantowania pewnej sfery „niedostępności jednostki dla innych”. Tu prywatność ujmowana jest jako stan, którego istotą jest ochrona przed nieupoważnionym dostępem ze strony innych [Kordasiewicz 1991, s. 85] do stanu fizycznego, informacji czy zwykłej uwagi, a nawet ciekawości jednostki [Sokolewicz 1985, s. 253]. Prywatność sprowadzana jest również do „tożsamości intymnej jednostki”, a najpoważniejszą formą jej naruszenia jest wtargnięcie w sferę seksualnej autonomii jednostki [Braciak 2002, s. 295] lub w sferę prywatności ujmowanej jako przyrodzone i stałe dobro [Sakowicz 2006, s. 27]⁵. Ciekawym i dość mocno rozbudowanym nurtem w wąskim ujęciu prywatności jest „nurt autonomiczny”, utożsamiający prywatność z autonomią lub bliskością osobistej tożsamości [Sakowicz 2006, s. 25]⁶. Jego zwolennicy zwracają uwagę na fakt, że główny nacisk w definiowaniu prywatności powinien zostać położony na prawo do samookreślenia i rozwoju osobowości, a jego źródła należy poszukiwać w Konstytucji, która obok uznania prawa jednostki do ochrony życia prywatnego proklamuje prawo do decydowania przez jednostkę o swoich sprawach osobistych [Wild 2001, s. 58]. Zwolennikiem ujmowania prywatności w kategorii wartości samoistnej w postaci autonomii jednostki jest M. Safjan, który podkreśla, że „prywatność to obszar niedostępności, ochrony przed ciekawością i wścibstwem innych, sfera wolna od zewnętrznych ingerencji, w której każdy ma prawo schronić się przed innymi” [Safjan 1998, s. 75; 2002, s. 232]. Proponowane przez M. Safjana ujęcie prywatności w kategorii wartości autonomicznej ma swoje źródło w amerykańskim prawie konstytucyjnym, gdzie autonomia jednostki stanowi niemal synonim prywatności [Safjan 2003, s. 255; Motyka 2006, s. 158]. Można też spotkać próby ujmowania prawa do prywatności w kategorii nadrzędnej w stosunku do chronionych przez nią jednostkowych dóbr [Braciak 2004, s. 45]⁷.

⁵ Autor podkreśla, że „prywatność jest dobrem samoistnym, przyrodzonym i stałym, wyrażającym się przez sferę odosobnienia przysługującą każdej jednostce, w obrębie której jednostka, korzystając z prawa do prywatności, kreuje własną osobowość, decyduje o sprawach osobistych – fizycznych i psychicznych – wtedy, gdy sobie tego życzy, a także chroni prywatność, gdy ta jest naruszona” [Sakowicz 2006, s. 27].

⁶ Por. też cytowane tam pozycje literatury.

⁷ Jednostkowe dobra chronione to przede wszystkim wartości wskazane w treści art. 47 Konstytucji.

W tak pojemnym, porównywanym do „przeciążonego wielbłąda” określeniu prywatności [Motyka 2010, s. 25]⁸ zwraca uwagę jeszcze jedno wąskie ujęcie prywatności – poprzez wyodrębnienie w jej ramach sfery. W tym miejscu konieczne jest odniesienie się do teorii sfer A. Kopffa [1972, s. 30]. W zaproponowanej przez badacza definicji prywatności podkreśla się, że „dobrem osobistym w postaci życia prywatnego jest to wszystko, co ze względu na uzasadnione odosobnienie jednostki służy jej do rozwoju fizycznej lub psychicznej osobowości oraz zachowania osiągniętej pozycji społecznej”. Wyróżniając w ramach sfery życia prywatnego dwie „podsfery”, A. Kopff wskazywał, że pierwsza z nich to „sfera intymnego życia osobistego”, zaś druga – „sfera prywatnego życia osobistego”. Sfera intymności obejmuje „ten zakres faktów dotyczących jednostki i jej przeżyć, który w zasadzie nie jest przez nią ujawniany nawet osobom najbliższym i którego odstonienie przed kimkolwiek wywołuje zawsze uczucie wstydu, zakłopotania i udręki” [Kopff 1972, s. 33]. W aspekcie wyodrębnienia prawa do życia rodzinnego w teorii A. Kopffa relacje rodzinne występują w sferze intymnego życia osobistego jako zmysłowe przeżycia dostępne tylko partnerowi oraz uczucia, jakie zaliczane są do sfery drugiej w postaci okoliczności życia rodzinnego.

Do sfery intymnej, choć ujmowanej w kategorii odrębnego od prywatności dobra osobistego, P. Sut zaliczył okoliczności odnoszące się do więzów rodzinnych, podnosząc, że intymność dotyczy emocji, które ze względu na swój charakter nie są ujawniane i którymi jednostka może co najwyżej dzielić się z innymi osobami [Sut 1994, s. 102; 1995, s. 53].

Wskazana przez A. Kopffa sfera druga obejmuje okoliczności życia osobistego i rodzinnego (nienależące do sfery intymnego życia osobistego), które wprawdzie są udostępniane bliskim i znajomym, ale nie wychodzą poza ten krąg [Pazdan 2012, s. 1261].

Rozróżnienie sfer pociągało za sobą także rozróżnienie zakresu przysługującej im ochrony. Sfera intymnego życia osobistego zdaniem autora koncepcji powinna podlegać pełnemu zakresowi ochrony prawnej bez jakichkolwiek usprawiedliwionych sytuacji jej zgłębienia przez osoby postronne. Dużo łagodniejsza była natomiast proponowana przez A. Kopffa ochrona sfery drugiej (prywatnego życia osobistego) – czynnikiem usprawiedliwiającym ingerencję był tzw. czynnik usprawiedliwionego zainteresowania [Kopff 1972, s. 35].

Koncepcja A. Kopffa wywarła bardzo duży wpływ na dalsze badania na temat zakresu i znaczenia prawa do prywatności. Doktryna po części ją akceptowała, wskazując jednak od początku na potrzebę jej dopracowania, pojawiały się też

⁸ Należy przy tym podkreślić ekspansywność pojęcia prywatności, o której świadczy około 130 subkategorii prywatności wyodrębnionych w amerykańskiej literaturze przedmiotu i orzecznictwie.

głosy krytyczne⁹. Nowsze opracowania skupiają się na wykazaniu niedoskonałości tej koncepcji, negując ideę sfer.

Szeroko ujmowana sfera prywatności (życia prywatnego) stanowi szczególnego rodzaju wartość, której ranga znajduje swoje potwierdzenie zarówno w samej Konstytucji, jak i w podpisanych przez Polskę międzynarodowych regulacjach. Ta niekwestionowana potrzeba ochrony tak pojmowanego prawa do prywatności spowodowała, że prywatność stanowi samoistne dobro prawne, z którym pozostają w związku inne ujmowane w postaci pojedynczych dóbr osobistych wartości je wypełniające. Trwająca nieustannie ewolucja prawa do prywatności pociąga za sobą odkrywanie nowych, znajdujących się w sferze prywatności oraz związanych z nią dóbr [Sakowicz 2006, s. 29]¹⁰.

3. Źródła praw do życia prywatnego i do życia rodzinnego

W większości aktów prawnych prywatność odnosi się do całego szeregu zdarzeń związanych z życiem rodzinnym, czią, dobrym imieniem, życiem seksualnym, stanem zdrowia, sytuacją majątkową czy przeszłością [Radwański i Olejniczak 2011, s. 166]. Ponadto, jak już podkreślono, istota sfery życia prywatnego łączona jest z prawem do decydowania o swoim życiu osobistym – „prawem, na podstawie którego każdy może domagać się, aby nieuprawnione osoby nie mieszały się do jego życia prywatnego, zwłaszcza przez rozpowszechnianie wiadomości, choćby prawdziwych” [Szpunar 1982, s. 5].

Akty prawa międzynarodowego stanowią istotne gwarancje ochrony dóbr osobistych, a w aspekcie prawa do życia prywatnego i prawa do życia rodzinnego kluczowe miejsce zajmuje art. 12 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, uchwalonej przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w dniu 10 grudnia 1948 r., zgodnie z którym „nie wolno ingerować samowolnie w czyjekolwiek życie prywatne, rodzinne, domowe, ani w jego korespondencję, ani też uwłaczać jego honorowi i dobremu imieniu” [Majer 2002, s. 84]. Z uwagi na konwencyjny charakter dokumentu wskazane w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka prawa fundamentalne, m.in. prawo do życia prywatnego i rodzinnego, wywierają znaczący wpływ zarówno na regulacje wewnętrzne, jak i międzynarodowe zobowiązania.

⁹ Por. koncepcję A. Szpunara [1979, s. 152], który kwestionował zaproponowane przez A. Kopffa rozdzielenie sfery życia intymnego od sfery prywatnego życia osobistego, wskazując, że w omawianym zakresie występuje to samo dobro osobiste, w obrębie którego można wyróżnić sfery o płynnych granicach. W podobny sposób argumentował I. Dobosz [1989, s. 60 i nast.], a obecnie także Z. Radwański i A. Olejniczak [2011, s. 166].

¹⁰ Nieokreśloność granic prywatności powoduje, że zmieniające się prawo do poszanowania prywatności wykrystalizowało obszar dóbr wchodzących w zakres terminu „prywatność”, zaś sama prywatność ma charakter uniwersalny i stały [Sakowicz 2006, s. 29].

Ten szczególnie akt o moralno-politycznym charakterze ustanowił uniwersalny, wspólny standard w zakresie ochrony praw człowieka [Grzesiuk 2011] i stał się fundamentem kolejnych chroniących prawa i dobra jednostki regulacji [Bodnar 2008, s. 190]¹¹.

Zgodnie z art. 17 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych przyjętego uchwałą Zgromadzenia Ogólnego ONZ w dniu 16 grudnia 1966 r. „nikt nie może być narażony na samowolną lub bezprawną ingerencję w jego życie prywatne, rodzinne, dom czy korespondencję ani też na bezprawne zamachy na jego cześć i dobre imię”.

Podobnie życie prywatne i rodzinne ujmuje art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, zgodnie z którym „każdy ma prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, swojego mieszkania i swojej korespondencji” [Nowicki 1999, s. 23; Braciak 2004, s. 68]. Wartości w postaci życia prywatnego i życia rodzinnego współwystępują w Konwencji na tych samych poziomach. Podkreślenia wymaga szczególnie dla ich ochrony rola Konwencji, której ratyfikowanie spowodowało nie tylko zaakceptowanie standardów wyrażonych w jej treści, ale przede wszystkim poddanie judykatury polskiej kontroli sprawowanej przez Europejski Trybunał Praw Człowieka, co, jak podkreśla się w doktrynie, jest równoznaczne z pośrednim przyjęciem dorobku Trybunału w zakresie ochrony życia prywatnego i rodzinnego [Kordasiewicz 2001, s. 55; Safjan 1998, s. 74]. To wzajemne współistnienie regulacji zewnętrznych i wewnętrznych ma szczególne znaczenie dla potwierdzenia obecności treści Konwencji w polskim systemie konstytucyjnym [Safjan 2002, s. 228]¹². Niezaprzeczalne jest „doniosłe wsparcie” ochrony dóbr osobistych, jakie przyniosła Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r., a szczególną uwagę zwraca przepis art. 30, odwołujący się do „przyrodzonej i niezbywalnej godności człowieka”

¹¹ Wymiernym przykładem realizacji zapisów Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka są regulacje Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, gdyż zgodnie z preambułą Konwencji jej celem jest m.in. „zagwarantowanie przestrzegania niektórych praw wymienionych w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka”. Jak podkreśla A. Bodnar [2008, s. 190], „poprzez ujęcie przestrzegania praw człowieka jako zobowiązania prawnomiędzynarodowego twórcy Konwencji sprawili, że niektóre z praw wskazanych w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka nabrały realnej mocy – stały się prawnie egzekwowalne”.

¹² Warto zwrócić uwagę na Postanowienie TK z dnia 24 czerwca 1997 r., w którym TK stwierdził, że decydujące znaczenie ma uznanie prawa do prywatności przez międzynarodowe regulacje dotyczące praw człowieka i powiązanie przez orzecznictwo europejskie tego prawa z ogólną zasadą rządów prawa. Pozwala to na przyjęcie, że uznanie i zapewnienie należytej ochrony prawu do prywatności jest koniecznym elementem demokratycznego państwa prawnego, obejmującego swym zakresem także pewne treści materialne, w szczególności powiązane z prawami i wolnościami jednostki. Jak podkreśla M. Safjan, potwierdza to przyjęte przez TK stanowisko, że art. 1 Konstytucji daje też podstawy do sformułowania konstytucyjnego prawa do prywatności, rozumianego m.in. jako prawo do zachowania w tajemnicy informacji o swoim życiu prywatnym.

[Pazdan 2012, s. 1232]. W odniesieniu do pojęcia prywatności prawo to poddane zostało konstytucyjnej ochronie w treści art. 47, który przyznaje każdemu prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz decydowania o swoim życiu osobistym [*Konstytucja...* 2003, uwaga 5, 6]¹³.

Na podstawie przedstawionej powyżej syntezy prawa do prywatności można przyjąć, że prawo do życia rodzinnego lokowane jest „w” lub „obok” prawa do prywatności, a wynikającym z tego faktu konsekwencjom poświęcony jest kolejny punkt niniejszego artykułu.

4. Rozgraniczenie zakresów prawa do prywatności i prawa do życia rodzinnego

Z prawem do prywatności łączone jest inne prawo o podobnej randze i znaczeniu – prawo do życia rodzinnego. Współwystępowanie tych praw w większości aktów prawnych i niejednoznaczne stanowisko doktryny skłania do postawienia pytania o wzajemną relację obu praw. Ustawa zasadnicza określa pewne typy wartości [Nowacki i Tobor 2000, s. 57; *Z teorii i filozofii...* 2007, s. 256], które zapewniają jej i opartemu na niej systemowi norm prawnych aksjologiczne podstawy [Garlicki 2002, s. 119; Ziemiński 1993, s. 57]¹⁴. Wartości te można podzielić na takie, które sprowadzają się do wskazania i ochrony dóbr osobistych obywateli, do zapewnienia odpowiednich dóbr instrumentalnych i instytucjonalnych, dobra społeczeństwa jako całości oraz dóbr ideowych [*Z teorii i filozofii...* 2007, s. 256]. Wśród tak ogólnie rozróżnionych dóbr konstytucyjnych wskazać należy godność jako wartość nadrzędną, wolność, równość, prawo własności, wolności osobiste, obywatelskie i polityczne. Dla typologii wartości konstytucyjnych charakterystyczne jest to, że pomiędzy wskazanymi dobrami zachodzą złożone relacje współzależności. Dobra te są charakterystyczne na tle będących przedmiotem niniejszych rozważań dóbr prawnych w postaci życia prywatnego

¹³ Warto przytoczyć za P. Sarneckim, że art. 47 Konstytucji przyznaje każdemu prawo do ochrony życia rodzinnego, przy czym ciekawe są wskazane przez autora zakresy i krzyżowanie się życia prywatnego i życia osobistego. Autor podkreśla, że rozgraniczenie tych zakresów nie jest łatwe, a jego dokonanie ma praktyczne znaczenie tylko w przypadku życia osobistego, bowiem prawo decydowania dotyczy tej sfery, zaś ochrona życia prywatnego i rodzinnego ma tę samą podstawę prawną. Wypada więc przyjąć, że ochroną tą objęte jest także życie osobiste, będące przecież wycinkiem życia prywatnego. Z kolei życie rodzinne można traktować jako wycinek życia prywatnego, stanowiącego przeciwieństwo życia publicznego [Sarnecki 2003].

¹⁴ Rozróżnienie typów wartości dających podstawy aksjologiczne Konstytucji i systemowi norm prawnych na niej opartemu stanowi rozróżnienie typologiczne, a nie kwalifikacyjne, gdyż dobra, których to rozróżnienie dotyczy (dobra osobiste, dobra instrumentalne, instytucjonalne, dobra ideowe), są wielostronnie współzależne [Nowacki i Tobor 2000, s. 57; *Z teorii i filozofii...* 2007, s. 256].

i życia rodzinnego. Zauważalna jest bowiem ich podobna konstrukcja, sprowadzająca się do wyodrębnienia ujętych w postaci ogólnych grup (rodzin) praw do życia prywatnego oraz do życia rodzinnego i przyporządkowaniu do tych grup jednostkowych dóbr osobistych. Warto zwrócić uwagę na fakt, że analogicznie funkcjonuje zasada integralności w odniesieniu do praw człowieka, podkreślająca grupowane ich w rodziny. Ich przenikanie się i wzajemne wspomaganie służy tak naprawdę człowiekowi i jego ochronie – tak, jak *integrum* stanowi człowiek, tak też wszystkie jego prawa podstawowe w charakterze *integrum* powinny być postrzegane [Gawlik 2011]. W ramach przenikania się poszczególnych ogólnych grup (rodzin), jak i skonkretyzowanych dóbr osobistych można wyodrębnić ich wspólne elementy. Mówiąc o wzajemnym przenikaniu się praw do życia prywatnego i rodzinnego, można przykładowo wskazać na prywatność rodziny [Mayer 2000, s. 527], prywatność małżeńską [Knowles 1976, s. 179] czy prywatność reprodukcyjną¹⁵.

Tym ogólnie wyodrębnionym rodzajom praw odpowiadają zlokalizowane w poszczególnych grupach dobra osobiste, np. dobro osobiste w postaci więzi rodzinnej [Mayer 2000, s. 527], dobro osobiste w postaci prawa do planowania rodziny [Wyrok SN z dnia 6 maja 2010 r. ...], dobro osobiste w postaci prawa do poczucia bezpieczeństwa w rodzinie [Wyrok SA w Gdańsku z dnia 24 czerwca 2009 r. ...]. Poczynione powyżej uwagi skłaniają do zadania sformułowanego w następujący sposób pytania: czy prawo do życia rodzinnego zawarte jest w prawie do prywatności, czy też prawo to funkcjonuje samodzielnie?

W początkowym okresie w doktrynie dość sceptycznie odnoszono się do idei wyodrębnienia nowej kategorii w postaci prawa do życia rodzinnego i wypełniających ją „rodzinnych” dóbr osobistych. Jako podstawowy zarzut podnoszono brak potrzeby wyszczególniania nowego dobra w sytuacji, gdy wartości życia rodzinnego objęte są zakresem innego dobra w postaci prawa do prywatności [Szpunar 1979, s. 78; Sieńczydło-Chlabicz 2004, s. 34; 2006, s. 102]. Część autorów opowiadała się jednak za wyodrębnieniem grupy dóbr osobistych ujmowanych ogólnie jako „wartości życia rodzinnego” [Radwański 1982, s. 333; Zielonacki 1986, s. 210; Matlak 2004, s. 330; Pazdan 2007, s. 557; *Kodeks cywilny...* 2009, s. 116]. A. Zielonacki [1986, s. 210] wskazał na potrzebę rozważenia, co dla jednostki stanowi wartość wyodrębnioną z uwagi na jej stosunki rodzinne, czy wartości te są dobrami osobistymi i w czym należy szukać ich uzasadnienia. Autor, posługując się wąskim ujęciem rodziny (ograniczonej do rodziny powstałej w wyniku zawarcia małżeństwa), argumentował potrzebę wyodrębnienia w ramach pojęcia życia prywatnego człowieka – życia rodzinnego [Zielonacki 1986, s. 214].

¹⁵ W definicji zdrowia WHO funkcjonuje pojęcie zdrowia reprodukcyjnego, które obejmuje m.in. prawo do zdrowia reprodukcyjnego w postaci prawa do planowania rodziny i prawa do prywatności.

Postulując oparcie życia rodzinnego na ogólnie ujmowanym dobrze osobistym w postaci życia prywatnego, wskazywał jednocześnie na możliwość wyodrębnienia w ramach tego dobra sfer, z których jedną stanowiłoby właśnie życie rodzinne [Zielonacki 1986, s. 213]¹⁶, gdyż uznanie wartości życia rodzinnego jako wyodrębnionej kategorii dóbr osobistych „pozwała na ochronę poszczególnych dóbr osobistych właśnie z punktu widzenia ich ścisłego, immanentnego związku z rodziną i jej funkcjonowaniem” [Zielonacki 1986, s. 231].

W świetle poczynionych uwag chybione wydaje się kwalifikowanie wartości życia rodzinnego do ogólnej kategorii prawa do prywatności. Przemawia za tym różnorodność poglądów w zakresie definiowania pojęcia prywatności oraz trudności we wskazaniu jej jednolitych ujęć. Dodatkowym uzasadnieniem dla wyodrębnienia wartości życia rodzinnego są względy natury porządkowej w postaci celowości działań podejmowanych na rzecz doprecyzowania i uporządkowania zarówno pojęcia prawa do prywatności, jak i jasno artykułowanego w orzecznictwie prawa do życia rodzinnego. Nie ulega wątpliwości, że zakresy pojęciowe obu tych praw zachodzą na siebie [Wild 2001, s. 55; *Konstytucja...* 2003, uwaga 5, 6; Braciak 2003, s. 293; Sakowicz 2006, s. 17]. Powszechnie akceptowany jest pogląd, że dobra osobiste pozostają ze sobą w logicznych i instrumentalnych powiązaniach, które występują na poszczególnych poziomach (płaszczyznach). Przykładowo do poszanowania dobra usytuowanego na najwyższym poziomie w postaci godności służą dobra z poziomu niższego w postaci czci czy nietykalności cielesnej. Na kolejnych poziomach poszanowaniu godności służą w szczególności życie rodzinne i prywatność, z kolei ochronie tych ostatnich służy dobro osobiste w postaci tajemnicy korespondencji czy w postaci pamięci o zmarłych bliskich [*Kodeks cywilny...* 2009].

Rozważając relację praw do prywatności i do życia rodzinnego, trudno jest zgodzić się ze stwierdzeniem, że każde naruszenie praw jednostki jest pogwałceniem jej prywatności [Braciak 2002, s. 293], gdyż zakresy tych praw są różne. Ich konstytucyjne rozgraniczenie i obszerny zakres materii, która je wypełnia, nie daje jednoznacznej podstawy do twierdzenia, że w pojęciu prywatności (nawet z jej podziałem na sfery) zawarta jest sfera życia rodzinnego. Można co najwyżej stwierdzić, że prawo do życia rodzinnego ma swoje źródło w prawie do prywatności i że oba te prawa podlegają zarówno konstytucyjnej, jak i międzynarodowej ochronie¹⁷.

¹⁶ Przyjęta przez A. Zielonackiego [1986, s. 213–214] koncepcja pozostawała w zgodności z akcentowanym już wcześniej przez A. Szpunara [1979, s. 78] stanowiskiem – „w przypadku sfery życia prywatnego jednostki mamy do czynienia z jednym dobrem osobistym, w obrębie którego można wyróżnić różne sfery. Wyodrębnia się je w zależności od stopnia, w jakim jednostka może domagać się, ażeby nikt nie naruszał jej dobra osobistego”.

¹⁷ Podobnie w orzecznictwie uzasadnia się rozgraniczenie reżimów prawa do prywatności i reżimu ochrony danych osobowych, wskazując na ich niezależność. Nie można jednak wykluczyć,

Przyjęcie takiego założenia jest uzasadnione tym, że w aspekcie najnowszych orzeczeń¹⁸ prawo do życia rodzinnego ugruntowało sobie pozycję niezależnego i samoistnego dobra prawnego, w ramach którego orzecznictwo wyodrębnia cały szereg jednostkowych wartości życia rodzinnego [Zielonacki 1986, s. 231] mających status samoistnych dóbr osobistych¹⁹. Takie ujęcie ma istotne znaczenie dla działalności orzeczniczej kreującej nowe „rodzinne” dobra osobiste. Fakt wystąpienia racjonalnie uzasadnionej przesłanki kwalifikującej konkretną wartość w kategorii jednostkowego dobra osobistego, wyodrębnionego czy też uzupełniającego grupę wartości życia rodzinnego, jest wystarczającym dla sądu uzasadnieniem takiej decyzji. Nie ma wówczas potrzeby poszukiwania bazy owej wartości w pojęciu prywatności, choć w wielu sytuacjach – z uwagi na podkreślony we wstępie ich silny związek – podstawa taka również będzie występowała.

5. Podsumowanie

Wyodrębnienie wartości życia rodzinnego jako odrębnej kategorii dóbr osobistych przyczynia się do uporządkowania pojemnego i trudnego do zdefiniowania katalogu dóbr osobistych, co wzmacnia podstawy przyznanej na podstawie tej kwalifikacji ochrony. Dodatkowo zaliczenie poszczególnych dóbr osobistych do zbiorczej kategorii „prawa do życia rodzinnego” (wartości życia rodzinnego) przyczynia się do doprecyzowania zakresu podmiotowego uprawnionych do ochrony, co w aspekcie niektórych przepisów postępujących się niedookreślonymi pojęciami, typu członek rodziny, członek najbliższej rodziny, domownik, powoduje w większości przypadków interpretacyjne wątpliwości²⁰. Realizacja uprawnień

że w pewnych okolicznościach naruszenie danych osobowych będzie stanowić jednocześnie naruszenia prawa do prywatności – por. [Wyrok SN z dnia 28 kwietnia 2004 r. ...].

¹⁸ Por. przykładowo [Wyrok SN z dnia 15 marca 2012 r. ...]. W wyroku tym prawo do życia w rodzinie i prawo do utrzymywania więzi rodzinnych zostały przyporządkowane do kategorii odrębnych dóbr osobistych członków rodziny. W podobny sposób orzekł Sąd Apelacyjny we Wrocławiu, mianowicie wskazał w kategorii dobra osobistego na więź emocjonalną łączącą osoby bliskie [Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 10 lutego 2012 r. ...].

¹⁹ Podobnie z prawa do prywatności, ujmowanego m.in. w postaci szeroko rozumianego „prawa do komunikowania się” wyodrębnia się bardziej szczegółowe prawa (objęte treścią art. 23 k.c.). Przykładowo dobro osobiste w postaci tajemnicy korespondencji ma swoje źródło w prawie do prywatności, niemniej jego zakres w stosunku do źródła jest zawężony. Por. [Wyrok SN z dnia 24 września 2010 r. ...] – w wyroku tym SN stwierdził, że „wymienione w art. 23 k.c. dobro osobiste w postaci tajemnicy korespondencji mieści się w szeroko rozumianym prawie komunikowania się, jest jednak odrębnym dobrem osobistym o znacznie węższym zakresie, chroniącym prawo do zachowania w tajemnicy przed osobami trzecimi treści korespondencji”.

²⁰ Wyznaczenie kręgu osób uprawnionych do ochrony z uwagi na wiążące je relacje rodzinne budzi na gruncie poszczególnych przepisów liczne wątpliwości. Typowym przykładem jest przewi-

ochronnych w sytuacji zagrożenia czy naruszenia poszczególnych kwalifikowanych do ogólnej „rodzinnej” grupy wartości dóbr osobistych następuje przez doprecyzowanie treści konkretnych, służących ochronie tych dóbr praw podmiotowych. Przypisanie poszczególnym doborom osobistym waloru wartości życia rodzinnego powoduje skierowanie uwagi na treść poszczególnych chroniących je praw podmiotowych, przyczyniając się jednocześnie w wielu przypadkach do poszerzenia treści konkretnych praw na ogólne zasady prawa rodzinnego, których znaczenie dla tej kategorii jest niezaprzeczone [Zielonacki 1986, s. 232]. Należy podkreślić ponadto, że w obowiązującym systemie prawnym można wyodrębnić wartości mające samodzielny status, których ochrona wiąże się z akceptowaną przez dany porządek prawny aksjologią.

Literatura

- Bodnar A. [2008], *Skuteczność prawa* [w:] *Skuteczność Europejskiej Konwencji Praw Człowieka w Polsce*, red. T. Giaro, Liber, Warszawa.
- Braćiak J. [2002], *Prawo do prywatności* [w:] *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, red. B. Banaszak, A. Preisner, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.
- Braćiak J. [2004], *Prawo do prywatności*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa.
- Chałas K. [2003], *Wychowanie ku wartościom. Elementy teorii i praktyki*, Jedność, Lublin–Kielce.
- Davies S. [1998], *The Re-Engineering the Right to Privacy* [w:] *Technology and Privacy: The New Landscape*, red. P.E. Agre, M. Rotenberg, MIT Press, Cambridge.
- Dobosz I. [1989], *Tajemnica korespondencji jako dobro osobiste oraz jej ochrona w prawie cywilnym*, Nakł. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Garlicki L. [2002], *Polskie prawo konstytucyjne – zarys wykładu*, wyd. 6, Liber, Warszawa.
- Gawlik A. [2011], *Zasady ogólne prawa międzynarodowego praw człowieka*, <http://www.arslege.pl/zasady-ogolne-prawa-miedzynarodowego-praw-czlowieka/pobierz.doc.6908> (dostęp: 20.03.2013).
- Grzesiuk M. [2011], *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka – charakter prawny i znaczenie*, <http://www.arslege.pl/103/materialy-edukacyjne/2897/powszechna-deklaracja-praw-czlowieka-charakter-prawny-i-znaczenie/> (dostęp: 26.03.2013).
- Kański L. [1991], *Prawo do prywatności, nienaruszalność mieszkania i tajemnicy korespondencji* [w:] *Prawa człowieka. Model prawny*, red. R. Wieruszewski, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Knowles E.C. [1976], *Constitutional Law – Right of Marital Privacy – Consensual Sexual Activity between Married Persons*, „Tennessee Low Review”, nr 44.

dziane art. 446 § 4 k.c. uprawnienie najbliższych członków rodziny zmarłego pokrzywdzonego do świadczenia rekompensacyjnego, co przy braku przepisu definiującego krąg najbliższych członków rodziny zmarłego jest niezmiernie trudne. Niejednoznaczność użytego pojęcia dopełnia fakt, że w polskim prawie brak jest legalnej definicji pojęcia rodziny (z wyjątkiem definicji rodziny wprowadzanych dla realizacji celów ustawowych) oraz ustawowego wskazania osób do niej należących.

- Kodeks cywilny. Komentarz* [2009], red. K. Kidyba, t. I., Wolters Kluwer Polska, Warszawa.
- Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U., nr 78, poz. 473.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz* [2003], red. L. Garlicki, t. 3, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa.
- Kopff A. [1972], *Koncepcja praw do intymności i do prywatności życia osobistego. Zagadnienia konstrukcyjne*, „Studia Cywilistyczne”, t. XX.
- Kordasiewicz B. [1991], *Jednostka wobec środków masowego przekazu*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Kordasiewicz B. [2001], *Prawo do prywatności. Aspekty prawne i psychologiczne* [w:] *Prawo do prywatności – aspekty prawne i psychologiczne*, red. K. Motyka, Wydawnictwo Morpol, Lublin.
- Kowalczyk S. [2001], *Człowiek w poszukiwaniu wartości. Elementy aksjologii personalistycznej*, Wydawnictwo KUL, Lublin.
- Majer P. [2002], *Ochrona prywatności w kanonicznym porządku prawnym* [w:] *Ochrona danych osobowych i prawo do prywatności w Kościele*, red. P. Majer, Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej, Kraków.
- Matlak A. [2004], *Cywilnoprawna ochrona wizerunku*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego”, nr 2.
- Mayer D.D. [2000], *The Paradox of Family Privacy*, „Vanderbilt Law Review”, nr 53.
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, Dz.U. z 1997 r., nr 38, poz. 167.
- Motyka K. [2006], *Prawo do prywatności i dylematy współczesnej ochrony praw człowieka*, Oficyna Wydawnicza Verba, Lublin.
- Motyka K. [2010], *Prawo do prywatności*, Zeszyty Naukowe Akademii Podlaskiej w Siedlcach, nr 85, Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce.
- Nowacki J., Tobor Z. [2000], *Wstęp do prawoznawstwa*, Zakamycze, Kraków.
- Nowicki M.A. [1999], *Europejska Konwencja Praw Człowieka – wybór orzecznictwa*, C.H. Beck, Warszawa.
- Pazdan M. [2012], *Dobra osobiste i ich ochrona* [w:] *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, System Prawa Prywatnego, t. 1, wyd. 2, C.H. Beck, Warszawa.
- Postanowienie TK z dnia 24 czerwca 1997 r., K 21/97, OTK ZU 1997, nr 2.
- Radwański Z. [1982], *Problemy współczesnego prawa cywilnego*, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa.
- Radwański Z., Olejniczak A. [2011], *Prawo cywilne – część ogólna*, wyd. 11, C.H. Beck, Warszawa.
- Rudnicki S. [1997], *Ochrona dóbr osobistych na podstawie art. 23 i 24 k.c. w orzecznictwie Sądu Najwyższego w latach 1985–1991*, „Przegląd Sądowy”, nr 1.
- Safjan M. [1998], *Prawo do ochrony życia prywatnego* [w:] *Szkoła Praw Człowieka – teksty wykładów*, t. 4, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Agencja EXIT, Warszawa.
- Safjan M. [2002], *Refleksje wokół konstytucyjnych uwarunkowań rozwoju ochrony dóbr osobistych*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego”, nr 1.
- Safjan M. [2003], *Eutanazja a autonomia pacjenta – granice ochrony prawnej* [w:] *Prawo, społeczeństwo, jednostka. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Leszkowi Kubickiemu*, red. A. Łopatka, ABC, Warszawa.
- Sakowicz A. [2006], *Prywatność jako samoistne dobro prawne (per se)*, „Państwo i Prawo”, nr 1.

- Sarnecki P. [2003], Komentarz [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. L. Garlicki, t. 3, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2003.
- Sieńczydło-Chlabicz J. [2004], *Prawo do ochrony sfery intymności jednostki*, „Państwo i Prawo”, nr 11.
- Sieńczydło-Chlabicz J. [2006], *Naruszenie prywatności osób publicznych przez prasę. Analiza cywilnoprawna*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków.
- Sokolewicz W. [1985], *Prawo do prywatności* [w:] *Prawa człowieka w Stanach Zjednoczonych*, red. L. Pastusiak, Książka i Wiedza, Warszawa.
- Sut P. [1994], *Ochrona sfery intymności w prawie polskim – uwagi de lege lata i de lege ferenda*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, z. 4.
- Sut P. [1995], *Czy sfera intymności jest dobrem osobistym chronionym w prawie polskim?*, „Palestra”, nr 7–8.
- Szpunar A. [1979], *Ochrona dóbr osobistych*, PWN, Warszawa.
- Szpunar A. [1982], *O ochronie sfery życia prywatnego*, „Nowe Prawo”, nr 3–4.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. „Kodeks cywilny”, Dz.U., nr 16, poz. 93, z późn. zm.
- Volio F. [1981], *Legal Personality, Privacy and the Family* [w:] *The International Bill of Rights: The Convent of Civil and Political Rights*, red. L. Henkin, Columbia University Press, New York.
- Wild M. [2001], *Ochrona prywatności w prawie cywilnym. (Koncepcja sfer a prawo podmiotowe)*, „Państwo i Prawo”, nr 4.
- Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 10 lutego 2012 r., I ACa 1380/11, LEX nr 1171313.
- Wyrok SA w Gdańsku z dnia 24 czerwca 2009 r., I ACa 330/09, LEX nr 641692.
- Wyrok SN z dnia 28 kwietnia 2004 r., III CK 442/02, LEX nr 1125280.
- Wyrok SN z dnia 6 maja 2010 r., II CSK 580/09, LEX nr 602234.
- Wyrok SN z dnia 24 września 2010 r., IV CSK 87/10, LEX nr 622216.
- Wyrok SN z dnia 15 marca 2012 r., I CSK 314/11, LEX nr 1164718.
- Z teorii i filozofii prawa Zygmunta Ziemińskiego* [2007], red. S. Wronkowska, Oficyna Wolters Kluwer Business, Warszawa.
- Zielonacki A. [1986], *Wartości życia rodzinnego w świetle ochrony dóbr osobistych* [w:] *Dobra osobiste i ich ochrona w polskim prawie cywilnym*, red. J.S. Piąkowski, Ossolineum, Wrocław.
- Ziemiński Z. [1993], *Wartości konstytucyjne*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa.

The Right to Family Life and the Generally Comprehended Individual Privacy

The article examines the conceptual scope and the capacity of the right to privacy. The study analyses the conceptual scope of ways of formulating the right to privacy and its sources in the literature. In the light of this relationship: value – personal rights – right of the subject, the considerations center on proving the fundamental thesis of the article – that the right to family life is an independent value formulated within a framework of isolated personal rights. The considerations focus on the juxtaposition of the two rights – to privacy and to family life – to determine their mutual relationships and prove the thesis adopted at the beginning of the article.

Keywords: privacy, right to privacy, family life, individual rights.